
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.637.016:78

СУТНІСТЬ І КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА МУЗИЧНО-СТИЛЬОВИХ УЯВЛЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**Ашихміна Н. В.**

У статті розглянуто проблему формування музично-стильових уявлень майбутніх учителів музики в процесі фортепіанної підготовки. Визначено сутність і компонентну структуру означеного феномена. Зокрема, з'ясовано, що музично-стильовими уявленнями студента мистецько-педагогічного вишу є особливі утворення в музично-естетичній свідомості особистості майбутнього фахівця, які зумовлюють виникнення певних художніх образів під впливом стильового різноманіття музичних творів і досвіду їх інтерпретації та усвідомлення. Структуру музично-стильових уявлень складають музично-ціннісний, художньо-когнітивний і діяльнісно-практичний компоненти.

Ключові слова: стиль, музичний стиль, музично-стильові уявлення, майбутній учитель музики, музично-ціннісний компонент, художньо-когнітивний компонент, діяльнісно-практичний компонент.

В статье рассмотрена проблема формирования музыкально-стилевых представлений будущих учителей музыки в процессе фортепианной подготовки. Определена сущность и компонентная структура данного феномена. Определено, что музыкально-стилевыми представлениями студента музыкально-педагогического высшего учебного заведения являются особенные образования в музыкально-эстетическом сознании личности будущего специалиста, которые обуславливают возникновение определенных художественных образов под воздействием стилового разнообразия музыкальных произведений и опыта их интерпретации и осознания. Структуру музыкально-стилевых представлений составляют музыкально-ценностный, художественно-когнитивный и деятельностно-практический компоненты.

Ключевые слова: стиль, музыкальный стиль, музыкально-стилевые представления, будущий учитель музыки, музыкально-ценностный компонент, художественно-когнитивный компонент, деятельностно-практический компонент.

The article deals with the issue of music style ideas of future music teachers at the piano training. It is clarified, that the musical style is a multilevel system of artistic thinking and musical expression means, which are conditioned by the socio-historical and individual psychological factors and embody the ideological and imaginative content of a particular music piece.

The author defines the essence and component structure of future music teachers' music style ideas. The students' music style ideas in the musical and pedagogical higher educational institutions are formed in musical aesthetic consciousness of the future specialists. They cause the occurrence of certain art images under the influence of stylistic diversity of music and interpretation and awareness experience.

The structure of future music teachers' music styles ideas consists of musical and axiological, art and cognitive and activity and practice components. The musical and axiological component defines a semantic essence of the music style ideas forming during the process of piano performing activity of students. It is characterized by coherence with the system of professional, special and personal values. This component consists of: axiological differentiation of music style ideas, features of axiological selection of the performing priorities for a competent reflection of music style specialties of piano works; student's intention of personal and valuable performing music style ideals and standard interpretations searching.

Art and cognitive component denotes a completeness of professional, special, musical and interpretive knowledge that was gained in studying, learning and

comprehension of meaning-linguistic structure and style features of piano works. This component integrates: the diversity of the music image of piano piece, its three-dimensional space arising at the intersection of the author, performing and listening interpreting, that forms future music teachers' music style ideas; understanding of mental traditions of the musical and historical period, its art culture by forming imaginative art intonation representation of a certain music style or of composition school; the formation of their own individual performance style as the possibility to express personal music style ideas.

Activity and practice component of the music style ideas reflects the level of piano performing abilities and skills that contribute to the solution of complex creative tasks of interpretation, in particular – to define and transmit musical style, emotional imaginative, cultural content of piano works.

Key words: style, music style, music style ideas, future music teacher, musical and axiological component, art cognitive component, activity and practice component.

Постановка проблеми. Сучасна музична культура містить багатівіковий досвід мистецьких напрямів, течій, шкіл, що зумовлює різноманіття музичних стилів і жанрів. Учитель музики, який не володіє ґрунтовними професійними знаннями і фаховою культурою, який не осягнув основні принципові риси й особливості історично сформованих музичних стилів і жанрів, не в змозі яскраво та осмислено донести до учнів-слухачів музичні твори різних напрямів. Тому проблема розвитку музично-стильових уявлень у студентів мистецько-педагогічних вишів, зокрема в процесі фортепіанної підготовки, є надзвичайно актуальною і важливою.

Аналіз досліджень і публікацій. Ідея пізнання сутності музичних явищ крізь призму феномену стилю ґрунтується на теоріях таких фундаторів стилезнавства як: Б. Асаф'єв, М. Михайлов, Б. Яворський, які визначають стиль як прояв специфіки музичного мислення, а вивчення принципів організації творчого мислення композитора вважають ключем до осягнення змісту музичного твору.

У науковій літературі стиль розглядається як "генотип" культури (Ю. Борєв), "цілісна модель світосприйняття" (В. Медушевський), "особистість, що виражається в музичних звуках" (Є. Назайкінський). Усвідомленню необхідності пізнання музичних явищ на засадах стильового підходу сприяли дослідження О. Катрич, В. Москаленка, О. Сокола, в яких наголошено на значущості виконавської діяльності як способу об'єктивної музичного стилю, підкреслено взаємозв'язок композиторського і виконавського стилю, процесів творення й відтворення.

Категорію стилю різнобічно вивчено в теорії музикознавства, зокрема такими дослідниками, як: А. Лашенко, М. Михайлов, С. Скребков, А. Сохор та ін. Питання взаємозумовленості композиторського і виконавського стилю широкого та багатоаспектного висвітлення набуло в науково-методичній літературі в контексті вирішення проблем інструментально-виконавської інтерпретації (О. Гольденвейзер, Г. Коган, Є. Ліберман, Я. Мільштейн, Г. Нейгауз, Д. Рабінович, С. Савшинський, С. Фейнберг та ін.).

Педагогічний аспект стильового навчання студентів вивчено значно менше, зокрема дослідницький пошук у цьому напрямі обмежується окремими винайденнями таких педагогів, як: І. Мостова, Н. Провозіна, М. Сорокіна, В. Буцяк, О. Щербініна. Вчені звертають увагу на той факт, що теоретичні, музично-історичні дисципліни дають змогу майбутнім фахівцям отримати знання про художні явища і стилі, які в подальшому знаходять своє втілення на практичних заняттях з музично-інструментальної, вокальної та диригентської підготовки, а також у майбутній професійній діяльності. Але не завжди ретельна увага з боку викладачів приділяється роботі над розумінням студентами особливостей інтерпретації творів різних стилів і епох, тоді як усвідомлення стилю й уміння його передати є одними з найважливіших та необхідних ознак їх виконавської майстерності.

Зважаючи на вагомий науковий доробок сучасних досліджень, можна констатувати існування значної кількості наукових праць з вивчення категорії музичного стилю. Однак, водночас, слід зауважити, що розробці питання формування музично-стильових уявлень особистості, зокрема майбутнього вчителя музики, не приділено

належної уваги. Одним із способів вирішення заявленої проблеми є осмислення сутності і визначення компонентної структури музично-стильових уявлень студентів мистецько-педагогічних вишів в умовах фортепіанної підготовки, що вважаємо **метою** статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен стилю належить до одних із найскладніших явищ мистецтва, вивчення якого в сучасній науці зумовило виникнення певної суперечливості в поглядах філософів, учених, художників щодо сутності стилю, природи його походження, закономірностей розвитку, принципів класифікації, структури тощо.

Початкове значення грецького *stylos* – "паличка для письма" – пізніше набуває таких значень, як "почерк", "манера, характер викладання". В такому контексті "стиль" виступає як засіб зв'язку людини зі світом, як форма прояву особистості й означає певну "системність", "єдність", "органічний взаємозв'язок засобів вираження" [6, с. 522]. В цьому значенні стиль наближається до поняття творчого почерку, який можна впізнати і який є прообразом для трактувань стилю, близьких сучасним визначенням – індивідуальність висловлювання, характерна манера письма тощо.

У найбільш загальному значенні явище стилю висвітлене з філософської позиції. Розглядаючи стиль як характерну єдність будь-яких явищ життя людини, типову форму її зовнішнього прояву в різноманітних сферах людської діяльності, вчені підкреслюють особливу роль стилю в галузі мистецтва і притаманний йому потужний творчий потенціал. Розуміючи під стилем духовний прояв багатогранної людської особистості, філософи наголошують на значущості соціально-культурних чинників щодо стильових явищ, зумовленості ідейно-естетичних засад художнього буття історичними закономірностями.

Як цілісний феномен, що виник на перетині взаємодії людини з дійсністю, стиль також є об'єктом дослідження вчених-психологів. З точки зору психології, він розглядається як сукупність характерних властивостей людини, що проявляються в її мисленні та поведінці й мають відносно стійкий, повторювальний характер. Процес формування стилю вважається зумовленим об'єктивними обставинами життєдіяльності особистостей.

Як і психологи, мистецтвознавці у своїх дослідженнях також акцентують увагу на ролі особистості в процесах стилетворення, зокрема музичного. В розумінні Л. Мазеля, "музичний стиль – система музичного мислення, ідейно-художніх концепцій, образів і засобів їх втілення, які виникають на певному соціально-історичному ґрунті та пов'язані з певним світоглядом" [3, с. 15]. В. Медушевський і Є. Назайкінський інтерпретували музичний стиль як "світосприйняття, що інтонується", "величезний художній світ, пронизаний свідомістю автора" [4, с. 31], "особистість, яка проявляється в музичних звуках" [7, с. 18]. Він "проявляється в сукупності всіх без винятку властивостей музики, що сприймається, об'єднаних у цілісну систему навколо комплексу відмінних характерних ознак" [4, с. 20].

Розуміння музичного стилю як форми вираження музично-образного змісту, що віддзеркалює світосприйняття, світовідчуття, ідеї, емоції, специфічні для певної національної культури, зумовило вивчення його як систему ознак спільності, що притаманна творчості окремого народу, нації. На думку М. Михайлова і С. Шипа, в практичній дійсності це поняття перетинається з індивідуальним стилем, стилем напряму, стилем епохи [1; 9].

Аналіз сутності структури стильової системи й характеру взаємозв'язків її підсистем робить закономірним таке уточнення поняття "музичний стиль" – це багаторівнева система художнього мислення і музичних засобів виразності, зумовлена соціально-історичними та індивідуально-психологічними чинниками, яка втілює певний ідейно-образний зміст музичного твору.

Уявлення про музичний стиль, які виникають у свідомості особистості, зокрема майбутнього вчителя музики, зумовлені різноманітним його інтонаційно-слухового досвіду щодо сприймання "згорнутих образів різних стилів, які виникли на основі реальних музично-художніх об'єктів" [8, с. 68]. Такі образи набувають подальшого узагальнення й опосередкування в художньому мисленні особистості, яке віддзеркалює предмети і явища об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях. У процесі мислення встановлюються зв'язки між явищами за

допомогою музичної та художньо-освітньої інформації, що надходить у результаті сприймання, значна роль при цьому належить існуючому художньому досвіду майбутнього фахівця, який зберігається у свідомості у вигляді різноманітних уявлень.

Процес перетворення конкретно-життєвих переживань на музично-художні образи підпорядковується специфічним закономірностям музичного мислення майбутніх учителів музики, що в науковій літературі розглядається як мислення музично-образними уявленнями, засвоєними пам'яттю шляхом музично-інтонаційного слухового досвіду в результаті повторних музичних сприймань.

На думку М. Арановського, музично-стильове уявлення є образом музичного твору, який склався на основі аналітичного досвіду і зберігся у свідомості особистості. Для нього притаманний певний спосіб інтонаційно-художнього вираження і відповідний вибір музичних засобів, зумовлений соціально-історичними та індивідуально-психологічними чинниками [1].

Зміст музично-стильових уявлень студентів зумовлюється специфікою майбутньої професії та особливостями музичного мистецтва. На відміну від інших видів мистецтва, де образ виражає певну інформацію про життєве явище, що викликало відповідні емоції, музика віддзеркалює дійсність опосередковано – через звукову інтонацію. Сформульоване Б. Асаф'євим поняття інтонації в музичному мистецтві розглядається як "звукове втілення музичної думки, що є проявом соціально та історично детермінованої людської свідомості" [2, с. 214].

Процеси сприймання в музичному мистецтві є вихідним етапом формування і розвитку мислення, що пов'язано з утворенням "інтонаційного фонду" (Б. Асаф'єв). Зміст "інтонаційного фонду" складає матеріал, напрацьований музично-суспільною практикою. Він містить музично-інтонаційні комплекси, притаманні певній епосі, нації, художньому напрямку, композиторові тощо. Засвоєний і збережений пам'яттю у вигляді музично-інтонаційних уявлень, інтонаційний запас трансформується у свідомості крізь призму індивідуальних властивостей творчої особистості, відповідно до його ідейно-естетичних установок.

Асоціативне співвідношення нових музичних вражень з існуючими музично-стильовими уявленнями студентів, що склалися на основі стиле-слухового досвіду, дозволяє накопичувати знання про специфічні характеристики, властивості, закономірності інтонаційно-стильового мислення композиторів певної епохи, нації, художнього напрямку, виконавської школи тощо.

Музично-стильові уявлення є основою художньої інтерпретації твору і формування їх відбувається в процесі тривалого розвитку художньої свідомості майбутніх учителів музики від виникнення елементарних уявлень про стиль до появи творчо-продуктивної виконавської діяльності.

Оскільки наукових праць, які розкривають сутність музично-стильових уявлень майбутніх фахівців саме в мистецько-педагогічній галузі, існує вкрай мало, наведемо визначення досліджуваного феномена лише О. Щербіної. На думку вченої, музично-стильове уявлення майбутніх учителів музики – це утворений у результаті стиле-слухового та аналітичного досвіду і збережений у свідомості особистості образ музичних творів, яким притаманний певний спосіб інтонаційно-художнього вираження і відповідний вибір музичних засобів, зумовлений соціально-історичними та індивідуально-психологічними чинниками [10].

На нашу думку, музично-стильові уявлення студента мистецько-педагогічного вишу – особливі утворення в музично-естетичній свідомості особистості майбутнього фахівця, які зумовлюють виникнення певних художніх образів під впливом стильового різноманіття музичних творів і досвіду їх інтерпретації та усвідомлення.

Вважаємо, що структурними компонентами музично-стильових уявлень майбутніх учителів музики є: музично-ціннісний, художньо-когнітивний і діяльнісно-практичний. Розглянемо більш детально кожний з них.

Одним із найважливіших результатів залучення майбутніх фахівців до музичних цінностей є сформованість у них музично-стильових уявлень, а також, як наслідок, музично-естетичного смаку й художніх ідеалів. Тому предметом особливої уваги в процесі розвитку означеного феномена є формування особистісних музично-ціннісних уявлень.

Знання про музичні стилі як про системи засобів виразності, спрямовані на втілення того чи іншого ідейно-образного змісту музичного, зокрема фортепіанного, твору, студенти отримують у процесі засвоєння уявлень про різні ієрархічні рівні стильової системи: епохального (історичний стиль), національного, стилю художнього напрямку, авторського, виконавського, жанрового тощо.

Музично-ціннісний компонент музично-стильових уявлень майбутніх учителів музики визначає смислову сутність процесу їх формування в студентів і характеризується її узгодженістю з системою професійних, фахових й особистісних цінностей. Означений компонент охоплює: аксіологічну диференціацію музично-стильових уявлень, особливості аксіологічного відбору виконавських пріоритетів з метою грамотного віддзеркалення музично-стильових особливостей фортепіанного твору; спрямованість майбутніх фахівців на пошук особистісно-ціннісних виконавських музично-стильових ідеалів, еталонних інтерпретацій; володіння ціннісно-регулятивними вміннями (самооцінка, порівняння виконавських персональних цінностей з існуючими музично-стильовими уявленнями, потреба в переосмисленні, трансформації музично-стильового розуміння).

Художньо-когнітивний компонент музично-стильових уявлень майбутніх учителів музики характеризується сформованістю комплексу фахових, музичних та інтерпретаційних знань, набутих у процесі вивчення, засвоєння і розуміння смислової структури й музично-стильових особливостей фортепіанних творів.

Використовуючи набуті теоретичні знання в практичній фортепіанно-виконавській діяльності, студенти втілюють інтерпретаційний задум і, як результат, демонструють сформованість музично-стильових уявлень. Цілком закономірно, що кінцевий результат – виконання музичного, зокрема фортепіанного, твору і сам процес роботи майбутніх фахівців нерозривні: чим глибше теоретична "база" та знання музично-стильової специфіки, тим багатше уява, художнє мислення, стає осмисленішим розуміння стильової мови фортепіанного твору, стилевідповіднішим виконавське рішення-інтерпретація.

Сформованість музично-стильових уявлень зумовлює розуміння майбутніми вчителями музики художньої ідеї, образу, драматургії фортепіанного твору; ставлення до тексту як до смислової структури; появу знань щодо культурного контексту; "бачення" фортепіанного твору зсередини, ззовні і в історичному ракурсі тощо.

"Бачення" музичного тексту зсередини передбачає, перш за все, розуміння його як носія культурних і музично-стильових смислів. Будь-який виконавець прагне проникнути всередину музичної образності, "розгледіти" конструктивні елементи музичного стилю, знайти при цьому адекватні прийоми і способи інтонування музики. Саме такий "погляд" на фортепіанний твір зсередини його стильової та образної сфери, з глибини композиторського мовного інструментарію дозволяє інтерпретувати музику з необхідною музично-стильовою достовірністю.

Художньо-когнітивний компонент досліджуваного феномена інтегрує: багатогранність музичного образу твору, що виникає на перетині авторської, виконавської та слухачької інтерпретацій, створюючи "транстекст" – ментальну структуру фортепіанного твору; розуміння ментальних традицій того чи іншого музично-історичного періоду, його художньої культури шляхом формування образної художньо-інтонаційної репрезентації певного музичного стилю або композиторської школи; розвиток музичного мислення і сприйняття як складових специфічної фортепіанно-виконавської мисленнєвості; формування власного індивідуального стилю виконання як можливість самовираження на основі існуючих особистісних музично-стильових уявлень.

Діяльнісно-практичний компонент музично-стильових уявлень студентів віддзеркалює механізми їх розвитку та вдосконалення. Зокрема, він характеризує рівень володіння майбутніми вчителями музики фортепіанно-виконавськими вміннями і навичками, що дозволяє розв'язувати складні творчі завдання, зокрема – визначати і трансплювати музично-стильовий, емоційно-образний, культурний зміст фортепіанного твору.

Діяльнісно-практична складова досліджуваного феномена зумовлює: досягнення майбутніми вчителями музики оптимального балансу між музично-образним мисленням і його адекватно-творчим технічним утіленням; володіння художньо-

технічною координацією; готовність виконавського апарату до реалізації стильового проекту фортепіанно-культурної інтерпретації; наявність сценічного самоконтролю, самоаналізу, саморегуляції тощо.

Висновки. Отже, музично-стильовими уявленнями студента мистецько-педагогічного вишу є особливі утворення в музично-естетичній свідомості особистості майбутнього фахівця, які зумовлюють виникнення певних художніх образів під впливом стильового різноманіття музичних творів і досвіду їх інтерпретації та усвідомлення. Структурними компонентами досліджуваного феномена вважаємо: музично-ціннісний, художньо-когнітивний і діяльнісно-практичний.

Перспективними темами подальшого дослідження проблеми формування музично-стильових уявлень майбутніх учителів музики може стати визначення методичних засад їх удосконалення в процесі фортепіанної підготовки.

Література

1. Арановский М. Музыкальный текст. Структура и свойства / М. Арановский. – М. : Композитор, 1998. – 343 с.
2. Асафьев Б. В. Путеводитель по концертам : словарь наиболее необходимых терминов и понятий / Б. В. Асафьев. – 2-е изд. – М. : Сов. композитор, 1978. – 200 с.
3. Мазель Л. А. Вопросы анализа музыки / Л. А. Мазель. – М. : Сов. композитор, 1991. – 375 с.
4. Медушевский В. Музыкальный стиль как семиотический объект / В. Медушевский // Музыка. – 1989. – № 3. – С. 30–39.
5. Михайлов М. Стиль в музыке. Исследование / М. Михайлов. – Л. : Музыка, 1981. – 264 с.
6. Музыкальный энциклопедический словарь / глав. ред. Г. В. Келдыш. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 672 с.
7. Назайкинский Е. Стиль как предмет теории музыки / Е. Назайкинский // Сб. научных трудов Моск. гос. консерватории. – М. : МГК, 1997. – С. 175–185.
8. Сокол А. В. Исполнительские ремарки, образ мира и музыкальный стиль / А. В. Сокол. – Одесса : Моряк, 2007. – 276 с.
9. Шип С. Музична форма від звуку до стилю : навч. посіб. / С. Шип. – К. : Заповіт, 1998. – 368 с.
10. Щербініна О. М. Формування музично-стильових уявлень майбутніх вчителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Щербініна М. О. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 20 с.